

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.6>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ «БАРНАХУС»

Грекул-Ковалик Т.А.,
к.ю.н., доц. кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича,
ORCID: 0000-0003-4339-3927

Грекул-Ковалик Т.А. Європейський досвід впровадження моделі «Барнахус».

У статті представлено комплексне дослідження європейського досвіду впровадження моделі «Барнахус» як інноваційного механізму захисту прав дітей, які постраждали від насильства. Модель «Барнахус» (з ісл. – «будинок для дітей») передбачає міжвідомчу, мультидисциплінарну співпрацю всіх відповідальних структур (правоохоронних органів, соціальних служб, медичних працівників і судової системи) з метою забезпечення безпечного, чутливого до потреб дитини середовища під час розслідування злочинів проти неї.

У дослідженні проаналізовано історію виникнення та поширення моделі в країнах Північної, Центральної та Східної Європи. Авторка демонструє, що скандинавські країни (Ісландія, Швеція, Норвегія, Данія) заклали основу для інституційного розвитку цієї моделі, яка в подальшому була адаптована до умов Балтійських та низки Східноєвропейських держав. У статті зроблено акцент на різновидах впровадження моделі, інституційних передумовах її інтеграції в систему захисту дітей, а також нормативно-правових змінах, що супроводжували цей процес.

Дослідження підкреслює, що модель «Барнахус» має ряд переваг: зменшення повторної травматизації дітей, підвищення ефективності розслідувань, забезпечення якісної міжвідомчої координації, розширення доступу до психологічної допомоги та посилення громадської обізнаності щодо насильства над дітьми. При цьому звертається увага на ризики, пов'язані з інституційними дисбалансами та розривами між концепцією моделі та реаліями національного впровадження.

На основі аналізу європейської практики запропоновано критерії оцінки ефективності впровадження моделі «Барнахус» і окреслено основні виклики, що постають перед державами у процесі адаптації цієї моделі до власного соціального та правового контексту. Зроблено висновок, що подальший розвиток моделі «Барнахус» у Європі потребує глибшої наукової рефлексії, розширення емпіричної бази та врахування національних особливостей у процесі інтеграції її принципів до систем захисту дітей.

Ключові слова: модель «Барнахус», права дитини, насильство над дітьми, захист дітей, європейська практика.

Hrekul-Kovalyk T.A. European experience of implementing the Barnahus model.

The article presents a comprehensive study of the European experience of implementing the Barnahus model as an innovative mechanism for protecting the rights of children who have suffered from violence. The Barnahus model (meaning «home for children») involves interagency, multidisciplinary cooperation of all responsible structures (law enforcement agencies, social services, medical professionals and the judicial system) in order to ensure a safe, child-sensitive environment during the investigation of crimes against children.

The study analyzes the history of the model's emergence and spread in the countries of Northern, Central and Eastern Europe. The author demonstrates that the Scandinavian countries (Iceland, Sweden, Norway, Denmark) laid the foundation for the institutional development of this model, which was later adapted to the conditions of the Baltic and a number of Eastern European countries. The article focuses on the types of implementation of the model, institutional prerequisites for its integration into the child protection system, and the regulatory changes that accompanied this process.

The study emphasizes that the Barnahus model has a number of advantages: reducing re-traumatization of children, increasing the effectiveness of investigations, ensuring quality interagency coordination,

expanding access to psychological assistance, and raising public awareness of violence against children. At the same time, attention is drawn to the risks associated with institutional imbalances and gaps between the concept of the model and the realities of national implementation.

Based on the analysis of European practice, the author proposes criteria for assessing the effectiveness of implementation of the Barnahus model and outlines the main challenges faced by States in the process of adapting this model to their own social and legal context. It is concluded that further development of the Barnahus model in Europe requires deeper scientific reflection, expansion of the empirical base and consideration of national peculiarities in the process of integrating its principles into child protection systems.

Key words: Barnahus model, child rights, violence against children, child protection, European practice.

Постановка проблеми. Діти вважаються найвразливішою категорією населення в будь-якому суспільстві, адже насильство над ними становить серйозну глобальну проблему, що має негативні наслідки для їхнього фізичного та психічного здоров'я. Щороку зростає кількість дітей, які стали жертвами або свідками насильства, зокрема в межах кримінальних проваджень, пов'язаних із збройними конфліктами, домашнім насильством, сексуальними злочинами тощо. Кожен випадок виявлення насильства чи жорстокого поводження з дітьми зобов'язує відповідні органи державної влади та місцевого самоврядування реагувати шляхом запуску відповідної послідовності дій. Одним із найефективніших рішень цієї проблеми, вбачається, модель «Барнахус» (від ісл. barna hús – «будинок для дітей»), яка забезпечує комплексну, міжвідомчу й дитинозорієнтовану відповідь на випадки насильства. Дослідження та впровадження цієї моделі у Європі відкриє можливість для розробки нових національних стандартів захисту дітей, що інтегрують найкращі практики міжнародного досвіду.

Мета дослідження полягає у комплексному дослідженні європейської моделі «Барнахус» як інноваційного міждисциплінарного інструменту в сфері захисту прав дітей.

Ступінь наукової розробки проблематики. Дослідження зазначеної проблематики сьогодні активно розвивається. У європейських державах ця модель «Барнахус» широко вивчається як ефективний інструмент захисту прав дітей, які постраждали від насильства. Зарубіжні дослідники зосереджують увагу на різних аспектах впровадження моделі, трансформацію суспільного ставлення до захисту дитинства, виклики та перспективи її подальшого розвитку. Виділимо дослідження С. Йоханссон і К. Стефансен [2], А. Калдал й Е. Баккетейг [3; 7], Г. Роблес та Н. Андреа [5], Л. Сьоб'єрг [6] та ін. З-поміж вітчизняних науковців, які досліджують європейську модель «Барнахус» назвемо О. Дубіна [9], М. Засульську [10], Н. Калинюк та Н. Гуменну [4], М. Поповича [13] та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У країнах Європейського Союзу та Ради Європи права дитини посідають пріоритетне місце під час реформування системи правосуддя. Визначальним актом, що заклав підвалини захисту дітей від насильства, вважається Конвенція ООН про права дитини (далі – Конвенція), ухвалена в 1989 р. Її ратифікувала більшість держав світу, зокрема й Україна (1991 р.) Принагідно зауважимо, що відповідно до ст. 1 Конвенції дитиною визнається «кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [11].

Ст. 19 Конвенції зобов'язує держав-учасниць вживати всіх необхідних заходів для захисту дітей від будь-якого насильства – фізичного, психологічного та іншого [11]. У 2007 р. Рада Європи ухвалила Ланцаротську конвенцію. Ця подія вважається черговим ключовим кроком у протидії насильству над дітьми. В документі особливий акцент зроблено на важливості створення дієвих механізмів для розслідування злочинів проти дітей та забезпечення їм необхідної всебічної підтримки [12]. Як результат, модель «Барнахус», яка, по суті, отримала старт свого впровадження у поодиноких країнах Європи, була визнана чи не найефективнішою для запобігання повторній травматизації дитини й офіційно рекомендована як стандарт захисту прав дітей на континенті.

Перші роки функціонування центрів за моделлю «Барнахус» в Ісландії засвідчили її високу ефективність. Через три роки після впровадження цієї моделі рівень успішного розслідування злочинів проти дітей зріс на 20 %, разом з тим кількість повторних допитів суттєво скоротилася. Фахівцям центрів вдалося виявити значну кількість випадків сексуального і фізичного насильства, жорстокого поводження й експлуатації дітей, зокрема примусової праці. Крім того, було

зафіксовано, що діти, які проходили процедури у центрі «Барнахус», демонстрували суттєво нижчий рівень стресу порівняно з тими, хто взаємодіяв із традиційною системою правосуддя. Окрім цього, підвищилася якість зібраних доказів, зросла довіра до правосуддя, що сприяло процесу поширення моделі «Барнахус» у країнах Скандинавії.

Раніше, через відсутність належної координації між відповідними службами, багато справ залишалися нерозкритими або ж розслідувалися надто довго. Поліцейські, соціальні працівники та медики часто не мали достатньої підготовки для роботи з дітьми, що призводило до втрати важливих доказів або неналежного поведіння з постраждалими. Унаслідок складності й неефективності традиційних процедур, багато батьків та дітей уникали звернення до правоохоронних органів. Звична система правосуддя не враховувала ні вікові, ні емоційні особливості дитини, що суттєво ускладнювало процес надання свідчень та подальшої реабілітації. Першими з-поміж країн Північної Європи, які почали впроваджувати модель «Барнахус», пристосовану до національних умов і потреб, стали Швеція, Норвегія, Данія і Гренландія [10].

У Швеції модель «Барнахус» була впроваджена у 2005 р. [13, с. 290]. Спочатку її застосовували переважно у справах, пов'язаних із насильством серед учнів. Завдяки роботі фахівців було виявлено декілька випадків систематичного булінгу в закладах середньої освіти, що дозволило своєчасно втрутитися й запобігти подальшій ескалації конфліктів. Упродовж наступних років у країні було створено понад 30 таких центрів, які інтегрувалися в національну систему захисту дітей та забезпечують ефективну підтримку і супровід у розслідуваннях, зокрема у справах щодо викрадення дітей. Одним із ключових чинників успішного функціонування цієї моделі у Швеції стало стабільне державне фінансування в поєднанні з активною підтримкою з боку місцевих громад. Укажемо, що діяльність таких центрів лягла в основу формування національної стратегії захисту прав дітей.

У Норвегії модель «Барнахус» почала функціонувати з 2007 р. Відмінною рисою норвезького підходу стало створення спеціалізованих мобільних команд, які працюють з випадками насильства над дітьми у віддалених регіонах країни, забезпечуючи доступність послуг незалежно від місця проживання.

У 2013 р. до впровадження моделі приєдналася Данія, де центри «Барнахус» були інтегровані в систему правосуддя шляхом внесення змін до національного законодавства. Данські центри функціонують за уніфікованими стандартами, що забезпечує ефективну координацію між поліцією, соціальними службами, медициною та судовою системою. Однією з важливих інновацій стало впровадження програм професійної підготовки спеціалістів, що дозволило значно підвищити якість надання послуг. У Гренландії, що є складовою частиною Королівства Данія, модель «Барнахус» була впроваджена у 2014 р., з урахуванням локальних потреб та географічної специфіки регіону.

Починаючи з 2016 р., країни Балтії перейняли ініціативу від Скандинавії, розпочавши адаптацію моделі «Барнахус» до власних соціальних та правових умов. Тоді ж, за підтримки Дитячого фонду ЮНІСЕФ, у Литві було відкрито перший такий центр, який показав високу ефективність у справах, що стосувалися торгівлі дітьми. Через професійний підхід у роботі з дітьми-жертвами було зібрано достатньо доказів, що дозволили розкрити діяльність міжнародного злочинного угруповання, яке займалося торгівлею неповнолітніми. Особливістю литовської моделі є тісна співпраця з громадським сектором, що забезпечує додаткову підтримку постраждалим, та налагоджена міжвідомча взаємодія, яка суттєво підвищує ефективність розслідування справ.

На відміну від Литви, у Латвії та Естонії центри «Барнахус» були інтегровані до державних програм захисту дітей. У Латвії створено спеціалізовані заклади, що працюють із дітьми з особливими потребами, тоді як Естонія зробила акцент на підготовці міждисциплінарних кадрів та запровадила програму з раннього виявлення випадків насильства у співпраці з освітньою системою.

Останніми роками у країнах Східної Європи значно активізувалося впровадження моделі «Барнахус». Болгарія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Польща, Молдова, Румунія та Україна вже впроваджують або активно вивчають потенціал цієї моделі, адаптуючи її до національного контексту. У цих державах триває робота над удосконаленням законодавчої бази: вносяться зміни до чинних нормативно-правових актів і розробляються нові механізми, спрямовані на ефективний захист дітей-жертв, а також на покращення міжвідомчої координації в межах роботи центрів «Барнахус» [1, р. 3]. У багатьох із цих країн модель розпочала працювати у межах міжнародного

проекту PROMISE, головною метою якого є розвиток системи правосуддя, дружньої до дитини.

Серед ключових переваг моделі «Барнахус», реалізованих на практиці в діяльності відповідних центрів у країнах Європи, можна виокремити наступні: а) мінімізація повторної травматизації дітей, які стали жертвами чи свідками насильства. З використанням міждисциплінарного підходу та безпечного й дружнього до дитини середовища, вдалося уникнути багаторазових допитів і суттєво знизити рівень стресу у дітей; б) підвищення якості розслідувань. Запровадження моделі «Барнахус» сприяло якіснішому розслідуванню злочинів проти дітей. Завдяки професійному підходу до збору доказів та роботи з потерпілими, центри цього типу підвищують ефективність правосуддя та ймовірність винесення справедливих судових рішень; в) покращення міжвідомчої координації. Модель забезпечує ефективну взаємодію між різними службами – поліцією, соціальними працівниками, медичними установами та судовими органами, що дозволяє зменшити дублювання зусиль і підвищити загальну ефективність захисту дитини. Модель «Барнахус» сприяла підвищенню рівня взаємодії між відповідними установами й службами, що займаються захистом прав дітей. Така співпраця допомогла викоринити повторення зусиль і, відповідно, підвищила ефективність допомоги дітям; г) психологічна підтримка, що надається у центрах «Барнахус», допомагає дітям долати травми. У них відновлюється стійке психологічне здоров'я, а процес адаптації до нормального життя вразі пришивиджується; д) підвищення обізнаності суспільства. Внаслідок активної співпраці державних органів і громадського сектору впровадження моделі значно покращило інформованість населення щодо проблем насильства над однією з найвразливіших верств населення та важливості її захисту [10].

Як бачимо, з точки зору впровадження моделі «Барнахус» у перших європейських країнах, її можна вважати беззаперечним успіхом. Модель не лише закріпилася в усьому скандинавському регіоні, а й стала невід'ємною частиною інституційної системи реагування на насильство та жорстоке поводження з дітьми. Ба більше, в Ісландії, Швеції, Данії та Норвегії сформувалася окрема професійна сфера, тісно пов'язана з функціонуванням «Барнахус». У цих країнах модель розвивалася у напрямку від маргінального нововведення до загальновизнаного стандарту, що суттєво контрастує з досвідом інших європейських держав. Хоча багато з них виявляють інтерес до моделі, вона здебільшого залишається на периферії інституційної практики [2]. Це, своєю чергою, породжує логічне запитання: чи зможе модель масштабуватися на інші частини європейського континенту та адаптуватися до місцевих контекстів і потреб?

Для розширення масштабів впровадження моделі «Барнахус» можна виокремити дві ключові передумови: наявність сприятливого середовища та організаційна спроможність до зростання. У скандинавських країнах ці умови були здебільшого забезпечені. Водночас у межах європейського континенту спостерігається значна варіативність: країни відрізняються за культурними традиціями, рівнем економічного розвитку, інституційною структурою, системами соціального захисту дітей та особливостями функціонування кримінального правосуддя.

Інституційне та контекстуальне підґрунтя скандинавських країн сприяло впровадженню моделі «Барнахус», яка багато в чому розвинулася як логічне продовження вже наявних дискурсів і політичних ініціатив, а не як радикальний розрив із ними. Зокрема, модель базується на принципі нульової толерантності не тільки до загального насильства, але й до жорстокого поводження з дітьми та насильства над ними. Принцип закріплений у національному законодавстві цих країн ще з 1970-х років. Модель також спирається на усталений принцип захисту дітей-жертв від участі у відкритих судових засіданнях – традицію, що має тривалу історію в регіоні. Важливою основою для моделі є й розвинена система соціального захисту та підтримки дітей, які постраждали від насильства. З огляду на рівень суспільного усвідомлення насильства над дітьми як серйозної соціальної проблеми, а також визнання потреб дітей-жертв у спеціалізованій допомозі та психосоціальній підтримці, впровадження моделі «Барнахус» у скандинавському контексті радше стало наслідком глибших культурних зрушень, ніж поштовхом до них. У цьому сенсі її можна розглядати як прояв поступової еволюції, що не змінює кардинально ролі чи обов'язків держави у реагуванні на випадки жорстокого поводження з дітьми. Як соціальна інновація, модель спирається на інституційний фундамент, сформований у результаті попередньої політики та нормативних трансформацій.

У скандинавському регіоні впровадження моделі «Барнахус» супроводжувалося також інституційними трансформаціями у сфері формування політики. Згодом це призвело до змін у національному законодавстві, характер і масштаб яких варіюються в різних країнах Північної Європи.

Зокрема, в Ісландії, Швеції та Норвегії модель була запроваджена без прийняття спеціальних нормативно-правових актів, прямо пов'язаних із її реалізацією. Проте з часом у цих країнах були внесені зміни як до процесуального законодавства, так і прийняті поправки, що стосуються проведення судових інтерв'ю та впровадження національних керівних принципів, зокрема для норвезької версії «Барнахус». В Ісландії інституційні зміни відобразилися в оновленні законодавства про соціальне забезпечення та кримінально-процесуального кодексу, які розглядаються як механізми підтримки функціонування таких центрів, а також прийняттям відповідних стандартів і керівних принципів для практики «Барнахус». У Швеції після впровадження моделі були розроблені національні керівні принципи та критерії, хоча вони мають рекомендаційний характер і не є обов'язковими до виконання. Натомість у Данії, де модель була запроваджена пізніше, ніж у Швеції та Норвегії, її реалізація супроводжувалася прийняттям спеціального закону про «Барнахус», змінами до законодавства про соціальне забезпечення та запровадженням стандартів якості [7].

На сьогодні в окремих європейських країнах тривають активні дискусії щодо визначення цільових груп для впровадження моделі «Барнахус». Навіть серед країн-піонерів реалізації цієї моделі підхід до формування цільових груп суттєво відрізняється, а їх склад змінювався в процесі поширення практики. Наприклад, в Ісландії модель спочатку була орієнтована виключно на дітей, які зазнали сексуального насильства. Проте з 2015 р., під впливом досвіду Швеції, Норвегії та Данії, цільову групу було розширено за рахунок дітей, які постраждали від фізичного або домашнього насильства. Важливо наголосити, що процес імплементації моделі «Барнахус» у Європі все ще перебуває на ранньому етапі та потребує подальших теоретичних розробок і емпіричних досліджень. На сьогодні залишається відкритим питання, як саме розвиватимуться процеси впровадження у конкретних національних контекстах і яким чином ці зміни впливатимуть на формування політики захисту дітей на загальноєвропейському та національних рівнях.

Висновки. Таким чином, пілотні проєкти впровадження моделі «Барнахус» у Європі дозволили значно зменшити кількість повторних допитів дітей – потерпілих від насильства, а використання відеозаписів та спеціалізованих методик покращило якість зібраних доказів. Європейська модель «Барнахус» стала взірцем того, як інноваційні підходи можуть ефективно трансформувати систему захисту прав, свобод і законних інтересів дітей. Водночас важливо враховувати ризик значних розбіжностей між концептуальними цілями моделі та фактичними інституційними змінами, які відбуваються у різних європейських країнах. Існує також імовірність як позитивних, так і небажаних трансформацій. У цьому контексті впровадження та адаптація моделі «Барнахус» у європейському просторі зберігає високу дослідницьку актуальність, зокрема як об'єкт подальших емпіричних і порівняльно-правових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Implementation and development of Barnahus model in Europe: Mapping study. Strasbourg, 2022. 32 p. URL: <https://rm.coe.int/lithuania-council-of-europe-barnahus-mapping-questionnaire/1680ad3efe>.
2. Johansson S., Stefansen K. Policy-making for the diffusion of social innovations: the case of the Barnahus model in the Nordic region and the broader European context. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2020. Vol. 33. № 1. P. 4–20. DOI: <https://doi.org/10.1080/13511610.2019.1598255>.
3. Johansson S., Stefansen K., Bakketeig E., Kaldal A. Implementing the Nordic Barnahus Model: Characteristics and Local Adaptions. *Collaborating Against Child Abuse*. 2017. P. 1–31. URL: https://www.academia.edu/91713906/Implementing_the_Nordic_Barnahus_Model_Characteristics_and_Local_Adaptions?email_work_card=thumbnail.
4. Kalyniuk N., Humenna N. On The Implementation And Functioning Of The «Barnahus». *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. №. 1. P. 22–28. URL: <https://journals.uran.ua/journal-vjhr/article/view/303308>.
5. Robles G., Andrea N. The Barnahus Model implementation in Europe: A case study of the possibility of of the implementation in the Veneto Region. 2023. URL: <https://thesis.unipd.it/handle/20.500.12608/77430>.
6. Søbjerger L. M. The Establishment of Barnahus in Denmark: Dilemmas for Child Welfare Caseworkers. *Collaborating Against Child Abuse*. 2017. P. 292–309. URL: <https://www>.

- academia.edu/111646359/The_Establishment_of_Barnahus_in_Denmark_Dilemmas_for_Child_Welfare_Caseworkers?email_work_card=thumbnail.
7. Stefansen K., Johansson S., Kaldal A., Bakketeig E. Epilogue: The Barnahus Model: Potentials and Challenges in the Nordic Context and Beyond. *Collaborating Against Child Abuse*. 2017. October. P. 331–352. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_16.
 8. Грекул-Ковалик Т. А. Основні етапи розвитку та принципи моделі «Барнахус». *Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 73 : матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 12 – 13 червня 2025 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО-П Шпак В. Б. 2025. С. 6–9. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4163.
 9. Дубіна О. М. Практика Європейського Союзу щодо впровадження моделі «Барнахус». *Матеріали Міжнародної інтернет-конференції*. 2024. 5 березня. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5389>.
 10. Засульська М. Запровадження моделі «Барнахус» в Україні та міжнародний досвід. *Медичний конструктор*. 27 листопада 2023 р. URL: <https://medconstructor.org/analytics/zaprovadzhennya-modeli-barnahus-v-ukrayini-ta-mizhnarodnij-dosvid>.
 11. Конвенція про права дитини: міжнародний документ ООН № 995_021 від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
 12. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: міжнародний документ Ради Європи № 994_927 від 25 жовтня 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.
 13. Попович М. Модель «Барнахус»: приклад інноваційної еволюції на користь прав дитини під час розслідування кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 82. Ч. 3. С. 289–294.